

lalja a század valóban legfontosabb kérdéseit: hogyan ment végbe a kapitalizmus nagy válsága az 1930-as és nagy megújulása az 1950-es években, s került ismét zavarba ejtően lehetetlen helyzetbe az 1970-es években. Másfelől mi történt a kommunizmussal, más lett volna, ha nem a Szovjetunióban kísérlik meg gyakorlati megvalósulását, lesz-e a kínai kommunizusból egy olyanfajta nagy gazdaság, amelyet Lenin az 1920-as években a NEP-pel elérni remélt. Természetesen Hobsbawm, mint csaknem minden ésszel és karakterrel megáldott 20. századi történész, aki a szocializmus oldalán állt, szenvedélytől és minden kisserűségtől mentesen vizsgálja, hogyan vezetett az út a szocializmus válságáig, s mi a kiút politikailag és gazdaságilag. Könyve nem marxista teleológia, dialektika, hanem módszertanilag marxista, teljességre törekvő, a világot, a válságokat teljes összefüggésükben kereső munka, amelyben minden mindennel összefügg. A könyvben minden szerepel, ami az élet valóságában és összetettségében megvan: háború, politika, gazdaság, társadalmi osztályok és egyének, a kultúrák sokfélesége és okozatai különbözősége, de olyan rálátással és összefüggések bemutatásával, amelyet egy hosszú és érdekes életű, rendkívüli képességű történész képes megjeleníteni.

Az *Age of Extremes* tulajdonképpen a negyedik kötete Eric Hobsbawm négy kötetre tervezett, a modern világot tanulmányozó és feldolgozó munkájának. Az előző három kötet a „hosszú 19. századot” vizsgálta a francia forradalom kezdetétől az első világháború kitöréséig. Hobsbawm maga hívja fel a figyelmet arra, hogy míg az előző kötetek kizárólag a történész termékei, ez a mű, a 20. század története az ő saját története is. Nézetei, ítéletei életből és nem tudós mivoltából fakadtak. Mint megjegyzi: nemcsak hivatásos történészi minőségben írta könyvét.

Hobsbawm életéről, jelleméről a következőket kell tudni. Igazságszeretete és a társadalmi kismizettek iránt érzett felelősségérzete a baloldalra állította. Lojalitása végleges és nem egyezkedő, de nem kritikátlan. A nemzetközi kommunizmus és a Szovjetunió által elkövetett hibák és bűnök iránt nem elnéző, de nem ellenséges, hanem értelmező. A személyek megítélésében is a komplexitások és összevetések mestere. Lenin színterint a realista, a világos gondolkodás embere, Hruscsov „a csodálatosan durva gyémánt”, Kennedy a század „leginkább túlbecsült amerikai elnöke”.

A könyv részben önéletrajzi. Családjáról számtalanszor anekdotikus formában szól. Saját életútja magyarázatul körképet kapunk az 1930-as évek Németországról és Spanyolországról. Úgyszintén magyarázatot kapunk arról is, hogyan lett a történész jazzkritikus és írt időtálló könyvet – számos ismertetés mellett – a jazzről (*The Jazz Scene*. 1959).

A könyv 1991-gyel zárul, és azt az üzenetet hordozza, hogy bár a modern kapitalizmus államközi jellege hihetetlenül hozzájárul produktivitása lehetőségeihez, elveszítheti az emberiség által eddig létesített ellenőrzést, s nagy bőséget és nagy nélkülözéseket teremt anélkül, hogy a nyomort kisebbitené. Ahogyan közleledünk a századvéghez, az egyensúlyt tovább veszélyeztetik környezetvédelmi és népességi problémák. A könyvet egyik értő ismertetője a *The Times Literary Supplement* 1994. október 27-i számában úgy jellemezte, mint „rendkívül értelmes művet, amelyet nemcsak a történész éleselmjűsége és hozzáértése jellemez, hanem igen éles eszű megfigyelések és áttekinthető stílus teszi rendkívül olvashatóvá. Szellemesen és eleganciával íródott”. Az ismertető, az oxfordi St. John's College tanára, Ross McKibbin reméli, hogy Eric Hobsbawmnak igaza lesz: a rövid 20. század véget ért.

H. Haraszti Éva

RABOCSEJE DVIZSENYIJE V ROSSZII. HRONYIKA 1896.

(Munkásmozgalom Oroszországban. Krónika, 1896)

Moszkva–Szankt-Peterburg, 1993. 247 p.

Önmagában már az is figyelemre méltó, hogy Oroszországban – félreérthetetlenül a széllel szemben – olyan munka jelent meg, amely a munkásmozgalommal foglalkozik. Ez csak úgy történhetett meg, hogy a kiadványt nemcsak a moszkvai akadémia történelmi bizottsága és az Orosz Történelmi Intézet (a kiadvány fő kivitelezője) finanszírozta, hanem az orosz állami archívumok is részt vállaltak a kiadás költségeiből. Ám – s ez is az új feltételekre utal – a kötet csak úgy láthatott napvilágot, hogy a milánói Feltrinelli Alapítvány, az amszterdami Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis és a párizsi dokumentációs könyvtár is támogatja anyagilag.

A kötet munkálatait az orosz szokásoknak megfelelően igen sok szerzőből álló szerkesztői kollektíva irányította, s egy másik, ugyancsak többfős gárda (az ország területein dolgozó kutatók és levéltárosok) állította össze. A könyv két év részletes, az eseményeket nyomon követő kronológiáját tartalmazza abból az időből, amikor az orosz munkásmozgalom megszületett. Az emigráns kezdetek, a Harci Szövetség és az egyetemen meginduló „tanulókörök” tevékenysége után 1896-ban rázta meg az orosz valóságot az első nagy sztrájkmozgalom.

A szerkesztők a 30 oldalas bevezetőben történetileg elhelyezik a sztrájkot és annak politikai összefüggéseit. A kötet, amely ebben a formájában nyilvánvalóan értékes forrásmunka (s amely éppen ezért nyerhetne el a nyugati russzisták támogatását is), hallatlan nagy tényanyagot tartalmaz, amely további kutatásokat segít elő. A tényekhez a szerkesztők gondosan jelezték az archivális forrásokat, és az ugyancsak páratlan értékű a historiográfiai jegyzetapparátus, amely egyaránt tájékoztat a téma egykori és újabb irodalmáról. Névmutató, földrajzi mutató és tanulságos statisztikai táblázatok egészítik ki a kötetet.

A kiadvány történeti értékét – gondolom – nem kell tovább hangsúlyoznom, s önmagáért beszél az orosz és a nyugati történészek összefogása, azoké, akik a munkásmozgalmat és annak múltját napjainkban is fontosnak, tanulságosnak és tanulmányozandónak ítélik.

Jemnitz János

DICCIONARIO DE MUJERES CÉLEBRES

(Híres nők szótára)

(Victoria Camps előszavával)

Madrid, ESPASA Calpe, 1994.

Spanyolországban – Franciaországhoz és Olaszországhoz hasonlóan – jelentős kutatóközpontok szerveződtek az elmúlt évtizedekben, amelyekben neves tudósok próbálják feltárni a nők történetét. Barcelonában, Madridban, Granadában és más városok egyetemeken történészekből, biológusokból, filozófusokból, szociológusokból és egyéb tudományágak képviselőiből olyan csoportok alakultak, melyek szeretnék bemutatni a „második nem” történetét, melynek leírása többé-kevésbé hiányzik a történelemkönyvek lapjairól.

E kutatások sorába illeszkedik a zsebkönyv formátumú könyv, mely több mint 1300 híres nő életrajzát tartalmazza. A kötetben szerepelnek politikusok, színésznők, festőnők, kalandorok, királynők és más történelmi személyiségek, énekesnők, írónők, tudósok, sportolók stb. Hillary Clinton éppúgy megtalálható benne, mint a Brontë nővérek, Marie Curie, Kasztíliai Izabella vagy Delila.

A 10–20 soros rövid életrajzok A-tól Z-ig valóban csak a legfontosabb információkat közlik a bemutatott személyek esetében. Egrészt a születés és halál évét, helyét, az illető nő származását, nemzetiségét, tevékenységét, kutatási területét, illetve legfontosabb műveinek címét, szerepeit. Több mint 250 illusztráció is járul az életrajzokhoz, többnyire fényképek.

A kislexikonban néhány híres magyar nőről is olvashatunk, jóllehet a válogatás kissé rapszodikus (Jolanta, II. Endre leánya, Szent Erzsébet, Báthory Erzsébet, Galgóczi Erzsébet és Heller Ágnes).

A kötet – bár nem éri el sok híres és ennél jóval terjedelmesebb, pontosabb spanyol, francia és angol, női életrajzot tartalmazó lexikon színvonalát – hasznos segédeszköz lehet történészeknek és más kutatóknak akkor, ha csak alapvető adatokra kíváncsiak. A szótár természetesen gazdagon tartalmazza spanyol és latin-amerikai nők életrajzát is.

Ambrusné Kéri Katalin